

Александар М. Савић

Филозофски факултет Универзитета у Београду
acosavic1@gmail.com

Марашли Али-паша, београдски мухафиз и мутесариф Смедеревског санџака (1815–1821)*

Румелијски валија Марашли Али-паша именован је за београдског мухафиза и мутесарифа Смедеревског санџака у години у којој је завршен Други српски устанак (1815). На почетку његове управе успостављена је двојна српско-османска власт у Смедеревском санџаку, који је познатији као Београдски пашалук. Успостављање двојне власти био је почетни корак у борби за аутономију српског народа (1815–1833). Коришћењем необјављених и објављених историјских извора и релевантне литературе, у раду је представљена политичка улога Марашли Али-паше, као мухафиза Београда и мутесарифа Смедеревског санџака. У обзир су узете и међународне околности.

Кључне речи: Марашли Али-паша, Милош Обреновић, фермани, Османско царство, Русија

Marashli Ali Pasha, the Muhafiz of Belgrade and the Mutesarrif of Smederevo Sanjak (1815–1821)

The vali of Rumelia Marashli Ali Pasha was named the muhafiz of Belgrade and the mutesararif of Smederevo Sanjak in the year in which the Second Serbian Uprising (1815) ended. At the beginning of his administration, a dual Serbian-Ottoman rule was established in the Sanjak of Smederevo, better known as the Belgrade Pashalik. The establishment of dual rule was the initial step in the struggle for the autonomy of the Serbian people (1815–1833). Using unpublished and published historical sources and relevant literature the paper presents the political role of Marashli Ali Pasha as the muhafiz of Belgrade and the mutesararif of Smederevo Sanjak. International circumstances were also taken into account.

Key words: Marashli Ali Pasha, Miloš Obrenović, Firmans, Ottoman Empire, Russia

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту *Српска нација – интегративни и дезинтегративни фактори* (ев. бр. 177014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Увод

Мухафиз Београда или београдски мухафиз (*Belgrad muhafizi*) био је званичан назив османских команданта Београда у периоду од 1690. до 1867. године.¹ Будући да су београдски мухафизии најчешће имали ранг највишег административног достојанственика, тј. паше од три туга – везира (*vezir*), у српским изворима и литератури најчешће се називају београдским пашама или везирима. Од краја XVII па све до 30-их година XIX столећа, београдски мухафиз истовремено је био и управник, тј. мутесариф Смедеревског санцака (*Semendire Sancağı mutasarrıfı*), познатијег као Београдски пашалук (*Belgrad Paşalık*).² С обзиром на то да је дужност мухафиза Београда одговарала дужностима управника пограничне области, која је представљала одбрамбени бедем Османског царства према Хабзбуршкој монархији, територија под контролом београдског мухафиза била је знатно шири. Мухафиз Београда имао је ингеренције над тврђавама и паланкама које су административно припадале околним санцацима (Зворничком, Крушевачком, Софијском и Видинском санцаку). После Свиштовског мира (4. август 1791), надлежност београдског мухафиза, углавном је сведена само на Смедеревски санцак (Trčković 1971, 297–300; Pavlović 2017, 117–118). Кажемо углавном, због тога што су два београдска мухафиза, Хаџи Мустафа-паша Шиникоглу³ и Марашли Али-паша, извесно време, истовремено били и валије Румелијског ејалета (*Rumeli valisi*), у саставу којег се налазио и Смедеревски санцак (Georgieva 2009, 53).

Марашли Али-паша није до сада био предмет посебне критичке обраде у историографији. О његовој личности узгредно је писано у делима чији су предмет критичке обраде били догађаји у Београдском пашалуку за време Другог српског устанка (1815) и првих година владавине кнеза Милоша Обреновића (1815–1839, 1858–1860) (Karadžić 1828; Milutinović 1837; Gavrilović 1908; 1909; Jakšić 1933; Stojančević 1990; Börekçi 2001; Aslantaş 2007; Ljušić 2008; Doğan 2019; Duran 2019). М. Суреја (1996, 277), В. Торковић (2001, 672), М. Маринковић (2004, 127–128) и Р. Ј. Поповић (2008, 616) написали су сажете енциклопедијске одреднице са непотпуним биографским подацима о Марашли Али-паши, док је Г. Елезовић објавио кратак чланак о њему у

¹ Подразумева се да у Београду није било мухафиза у периоду када се град налазио под влашћу Хабзбурга (1717–1739, 1789–1791) и српских устаника (1807–1813).

² Београдски пашалук је незванични назив Смедеревског санцака. Будући да појам Београдски пашалук има своје утемељење у изворима српског порекла и да је прихваћен у историографији, биће чешће коришћен у овом раду од појма Смедеревски санцак. Стварањем аутономне Кнежевине Србије хатишерифима из 1830. и 1833. године нестало је Београдског пашалука, тј. Смедеревског санцака. После 1833. године у званичним актима Османског царства територија српске Кнежевине називана је Српски ејалет или ејалет Србија, док се територија под контролом београдског мухафиза називала Београдски ејалет (Rizaj 1970, 329–331; Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti (= ASANU), Istorijska zbirka (= IZ), 1402).

³ Хаџи Мустафа-паша Шиникоглу био је мухафиз Београда од 1793. до 1801, а румелијски валија у периоду 1797–1798. године (опширније: Zens 2012, 129–140).

Политици (1930б). Код М. Суреје има извесних грешака и нетачности, док је чланак Г. Елезовића превасходно заснован на делу Михаила Гавриловића о кнезу Милошу Обреновићу (1908; 1909).

На основу необјављене грађе из српских архива⁴ и Архива Председништва владе у Истанбулу,⁵ те на основу објављених извора српске, османске, руске и британске провенијенције и штампе, настојало се, у мери, у којој то омогућују наведени извори, да се расветли личност Марашли Али-паше. Поред тога, коришћена је и домаћа и страна релевантна литература. Треба нагласити да резултати турске историографије који су унети у овај рад до сада нису били коришћени у српској историографији која се бави овим периодом. Истражујући Марашлијин живот успело се: да се утврди приближно време рођења и прикаже рана каријера, укаже на чињеницу да је већ од 1814. године намеравао да преузме дужност београдског мухафиза, утврђен је тачан датум именовања за београдског мухафиза (1815), прецизирани су приходи које је уживао као мухафиз Београда, истакнута је чињеница да је његово држање у Београдском пашалуку било усмерено ка сузбијању руског мешања у српско питање. Једноставно речено, расветљени су сви важни моменти у његовој каријери.

Каријера у успону

Али-паша је рођен око 1750. године у малоазијском граду Марашу (*Maraş*) који је припадао Алепском ејалету (*Halep Eyaleti*), те је због тога и назван Марашлија.⁶ Током своје дугогодишње каријере стекао је разне титуле и звања. Најпре је 1808. добио титулу капици-баше⁷ и мирмирана (*mirmiran*), тј. паше од два туга, а 1814. године је уздигнут на ранг везира (Süreyya 1996, 277; Şânîzâde 2008, 162, 658). На основу извора који су нам били доступни, може се утврдити да је међу првим звањима која је добио на самом почетку XIX века било звање мухафиза Текирдага (*Tekirdağ muhafızı*), града смештеног на обалама Мраморног мора.⁸ У периоду од 1803. до 1808. године био је мухафиз Исмаила (*Ismail muhafızı*) и мутесариф Чорумског санцака

⁴ Архив Србије (= AS) и ASANU.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (= BOA). Велику захвалност дугујемо колегици Ирени Колај Ристановић, која нам је помогла приликом превођење докумената са османског језика.

⁶ Град Мараш од 1973. године носи назив Кахраманмараш (*Kahramanmaraş*). Оквирна година рођења наведена је на основу процене да је Марашли Али-паша имао 70 година када је преминуо у Београду 1821. године (Kunibert 1988, 157). Погрешно протумачивши податак да је Марашли Али-паша имао 70 година када је дошао у Србију, а не да је у тим годинама умро, Поповић је навео као годину рођења 1745. (2008, 616). Суреја (1996, 277), Ђоровић (2001, 672) и Маринковић (2004, 127) уопште не наводе ни један податак о времену Марашлијиног рођења.

⁷ Капици-баша (*kapıcı başı*), старшина капиција (*kapıcı*), чувара капије султанове палате.

⁸ BOA, Cevdet Dahiliye (= C.DH), 155/7726.

(*Çorum Sancağı mutasarrıfı*) у Анадолији.⁹ Током 1808. и 1809. године био је мухафиз Канеје (*Hanya muhafızı*) и Ретимна (*Resmo muhafızı*) на Криту (*Girit*). Од 1809. до 1814. године био је мутесариф анадолског санџака Кајсери (*Kayseri Sancağı mutasarrıfı*). Са позиције мутесарифа Кајсерија именован је за румелијског валију у другој половини 1814. године (Şânîzâde 2008, 162, 658).¹⁰ Као румелијски валија Марашли Али-паша је обавестио Високу Порту¹¹ о злоупотребама београдског мухафиза Сулејман-паше Скопљака, тражио да се Скопљак смени и да он преузме његову дужност до именовања новог мухафиза (Duran 2019, 119). Захтев румелијског валије биће испуњен 1815. године, али у другачијим околностима.

Вешт преговарач

Прекомерно пореско оптерећење и зулуми над српским народом у Београдском пашалуку довели су до побуне против османске власти, познатије као Други српски устанак (1815). Народни збор који се састао код цркве у Такову, на Цвети, 23. априла 1815. године,¹² изабрао је за војда Другог српског устанка Милоша Обреновића (1783–1860), обор-кнеза Крагујевачке, Рудничке и Чачанске нахије Београдског пашалука. После неколико узастопних победа над војском Сулејман-паше Скопљака, српски устаници су одлучили да ступе у преговоре са османским војним заповедницима који су се налазили на граници Београдског пашалука (Karadžić 1828, 67–118; Petrović 1884, 96–101; Gavrilović 1908, 147–178; Aslantaş 2007, 154–157).

Када је у Цариград стигла вест о српском устанку, султан Махмуд II (1808–1839), користећи заузетост Русије и осталих великих европских сила догађајима у Француској,¹³ издао је 25. маја 1815. године ферман (*ferman*), који је Глиша Елезовић назвао „катил-ферманом“, тј. „крвничком наредбом“. Ферманом је било наређено босанском валији (*Bosna valisi*) Хуршид Ахмед-паши и румелијском валији Марашли Али-паши да крену са војском на устанике и да их „из корена истребе и [...] натерају на покорност“ (Elezović 1930a; Duran 2019, 124). Прикупљање османске војске се одужило, тако да су

⁹ BOA, Cevdet Askeriye (= C.AS), 1000/43725; C.DH, 180/8974; Ali Emiri, Sultan Selim III (= AE.SSLIII), 255/14752, 14767.

¹⁰ BOA, Hattı-ı Hümayun (= HAT), 475/23263; *Österreichischer Beobachter*, 31. December 1812. М. Суреја погрешно наводи да је Марашли Али-паша постао румелијски валија 1812. године (1996, 277).

¹¹ Висока Порта или Порта (*Bâb-ı Âli*, „*Yüce kapı*“) је термин који је током XVII и већег дела XVIII века означавао канцеларију великог везира. Од краја XVIII века, у дипломатском језику, овај термин је постао синоним за владу Османског царства, те је као такав коришћен у овом раду.

¹² Сви датуми у основном тексту дати су по новом календару, а у напоменама упоредо по старом и новом, или само по новом.

¹³ Промене у Француској биле су изазване бекством бившег цара Наполеона Бонапарте са острва Елбе и његовим повратком у Париз (опширније: Schroeder 1994, 548–551).

трупe из Босанског и Румелијског ејалета стигле на границу Београдског пашалука тек у јулу. У међувремену је дошло до битке код Ватерлоа (18. јун), у којој је Наполеон Бонапарта доживео пораз, тако да се међународна ситуација променила. Валије које су кренуле ка Београдском пашалуку добиле су налог да устанике примире мирним путем. Милош Обреновић је искористио овај преломни тренутак и ушао у преговоре, најпре са Хуршид Ахмед-пашом, а потом са Марашли Али-пашом (Elezović 1930b; Kudrjavceva i dr. 1997, 106–109; Ćorović 2001, 672).

Преговори између Хуршид Ахмед-паше и кнеза Милоша Обреновића¹⁴ на Орловом пољу код Јање, трајали су од 21. до 25. августа 1815. године. Захтев босанског валије да Срби предају оружје као знак покорности, кнез Милош није хтео да прихвати. Пошто је једва извукао живу главу из логора босанског валије, кнез је похитао ка Ћуприји, где се налазио логор румелијске војске. За разлику од босанског валије, Марашли Али-паша се показао као много вештији преговарач, а све у циљу да заслуге за умирење устанка припадну њему. Најпре је, по његовој заповести, нишки митрополит Мелентије упутио писмо српском кнезу да пошаље преговараче, а затим је 20. августа сам паша упутио бујурулдију¹⁵ српским старешинима који су се улогорили у долини реке Белице (Јован Обреновић, Вујица Вулићевић и Аксентије Миладиновић). Паша их је позвао да преговарају, обећавајући им да ће бити кажњени сви „зулумћари народни“ и да ће он по султановој заповести завести ред и мир: „Цар кабули [прихвата – прим. аутора] шчо ја начиним или развалим“ (Srećković 1892, 135; Vukićević 1900, 147; Gavrilović 1908, 196–200). Главни посредник Марашли Али-паше у преговарању са Србима био је његов ћурчибаша¹⁶ Јордан Хаџи Ђорђевић, Јерменин родом из Кајсерија у Анадолији.¹⁷

Српске старешине су послале на преговоре јагодинског кнеза Милоја Тодоровића и калуђера Неофита из манастира Никоље. У договору са Марашли Али-пашом, њих двојица су 24. августа 1815. године саставили арзухал, тј. тужбу против насиља Сулејман-паше Скопљака. У тужби је наведено да српски народ очекује од Марашли Али-паше да га избави од насиља. Пошто је ћурчибаша превео тужбу на османски језик, Милоје и Неофит су истог дана однели тужбу у Цариград, праћени Марашлијиним харем-ћехајом¹⁸ (Milutinović 1837, 375–376; Petrović 1884, 106–109, 126;

¹⁴ Милош Обреновић је после окончања ратних дејстава битком на Дубљу, 26. јула 1815. године, све чешће користио титулу кнеза. Кнез је била владарска титула у Србији све до 1882. године.

¹⁵ *Бујурулдија* (*buyuruldu/buyuruldu*) је писмена заповест, наредба, коју су издавали велики везири, валије и мутесарифи.

¹⁶ *Ћурчибаша* (*kürkçü başı*), старешина ћурчија (крзнара), лице које се званично бринуло о везировим ћурковима (крзнимим хаљинама), али је често обављало и друге дужности.

¹⁷ AS, Zbirka Mite Petrovića (= ZMP), 299.

¹⁸ *Харем-ћехаја* (*kyâhya/kethüdâ haremi*) је титуларни назив за особу која се званично бринула о везировом харему.

Șânîzâde 2008, 708). Да би омогућио леп пријем српских депутата, Марашлија је послао извештај у Цариград како је одржао победу над српским устаницима,¹⁹ који су након тога изразили жељу да се покоре и упуте депутацију султану како би молили за милост (Kudrjavecva i dr. 1997, 106). Двадесет и шестог августа, по договору са српским старешинама, улогореним у долини Белице, пропуштено је једно одељење османске војске за Београд, предвођено пашиним хеџајом.²⁰ Војска је стигла пред Београд 30. августа.²¹ Пропуштање једног одељења османске војске било је јасан показатељ да је Марашли Али-паши стекао предност над Хуршид Ахмед-пашом, који је хтео да заслуге за умирење Срба по други пут припадну њему.²²

Марашли Али-паша више пута је тражио да се састане са српским кнезом. Тим поводом послао је свог ћурчибашу да поздрав и кнеза Милоша Обреновића и преда му као залог његову бројаницу увијену у убрс: „Ово ти је послао везир; ово је његов поздрав и заклетва, која вреди више нежели два или три од најбољег реда Турчина“. До сусрета између Марашли Али-паше и кнеза Милоша дошло је у Ћуприји 28. августа.²³ Изашавши пред везира, кнез Милош је истакао да се Срби нису побунили против султана, већ против зулума Сулејман-паше Скопљака. Српски кнез је показао спремност да се поведу преговори о миру, позивао се на Ичков мир,²⁴ али није хтео никако пристати да Срби предају оружје: „Да се годимо за све друго, али ако тражите да народ положи оружје, онда од мира нема ни разговора!“ Марашлија је одговорио да се од Срба тражи само да буду покорни султану, а „сваки Србин,

¹⁹ Реч је о једном незнатном сукобу Марашлијине претходнице и српских устаника у долини Јужне Мораве, који је Марашли Али-паша ради остваривања својих циљева представио као велику победу (Karadžić 1828, 122–123; Srećković 1892, 132–136).

²⁰ *Ђеџаја* (*kyâhya/kethüdâ*), везиров заступник и помоћник, први сарадник.

²¹ AS, ZMP, 130; ASANU, IZ, 618; *Le Moniteur Universel*, 5. Octobre 1815; *Le Moniteur Universel*, 17. Octobre 1815.

²² Хуршид Ахмед-паша је у периоду од 5. септембра 1812. до 1. априла 1815. године био велики везир, а 1813. године био је сераскер османске војске која је угушила Први српски устанак (1804–1813). Будући да је 1. априла 1815. именован за босанског валију, док је нови велики везир постао Мехмед Емин Рауф-паша, Хуршид Ахмед-паша је хтео да искористи ситуацију, тј. да њему припадну заслуге за умирење српских устаника, како би поново задобио стари положај (Küçük 1998, 395–396).

²³ Када је 28. августа 1835. године кнез Милош био примљен у аудијенцију код султана Махмуда II, сетно се да се истог дана 1815. године састао са Марашли Али-пашом у Ћуприји (Ljušić 1986, 280–281).

²⁴ У време најжешћих устаничких борби на Мишару и Делиграду 1806. године, у Цариград је послат Петар Ичко, трговачки конзул, да у име српских устаника преговара о миру. У Цариграду су Србима обећане опширне привилегије, а све у циљу да се умире српски устаници уочи предстојећег руско-османског рата (1806–1812). Ичко се вратио у Србију са портиним писменим предлозима. На основу тог документа види се, између осталог, да би Смедеревски санџак постао аутономна област Османског царства са наследним кнезом. Све финансијске обавезе српског народа према султану и спахијима плаћале би се одсеком. Почетком 1807. Ичко је потписао мировну конвенцију са Портом, али су Срби, под руским утицајем, одбили тзв. Ичков мир (Ljušić 2005, 156–166).

ако хоће, нека задева за појас не само пиштоље него и топове“ (Petrović 1884, 114–115; Milićević 1893, 11–12; 2014, 80, 85).

Марашли Али-паша је обећао српском кнезу да ће се заузети за повољно решење српског питања на Високој Порти. Истовремено, писао је Хуршид Ахмед-паша да је постигао договор са Србима и да не креће са војском преко границе, док се кнез Милош побринуо за снабдевање Марашлијне претходнице која се налазила пред Београдом (Milutinović 1837, 377–378; Duran 2019, 130). Повратак српских депутата из Цариграда, који су донели вест да је решење српског питања поверено Марашли Али-паши, Хуршид Ахмед-паши и Сулејман-паши Скопљаку, пореметило је очекивања српског кнеза и румелијског валије. Убрзо, тј. 27. септембра, Срби су саставили нову молбу у којој су тражили да се за београдског мухафиза и мутесарифа Смедеревског санџака именује Марашли Али-паша. Истог дана у Цариград је упућена нова депутација под предводништвом архимандрита Мелентија Никшића (Petrović 1884, 120–124).

Када је српска депутација стигла у Цариград ситуација је већ била сређена, захваљујући ноти руског посланика у Цариграду, Андреја Италинског. Нота је предата 30. септембра 1815. године. У ноти је дат „пријатељски савет“ Порти да се што пре уреди стање у Београдском пашалуку, како би се избегла непријатна дискусија о Букурешком мировном уговору (Kudrjavceva 2009, 30–31).²⁵ Схвативши смисао руске ноте, Порта је наредила Хуршид Ахмед-паши да се повуче са западне границе Београдског пашалука, Сулејман-паша Скопљак је смењен и именован за мутесарифа Солунског санџака (*Selânik Sancağı mutasarrıfı*), а Марашли Али-паша је добио широка овлашћења да склопи мир са српским устаницима (Börekçi 2001, 138–139; Doğan 2019, 27). У међувремену, Марашлија се договорио са српским кнезом да део војске распусти, а са остатком трупа се упутио ка Београду. Седамнаестог октобара, на конаку у Хасан-Пашиној Паланци,²⁶ стигао га је Мурат-ага, *татарин*²⁷ из Цариграда, и саопштио му одлуку Порте (Srećković 1896, 8; Gavrilović 1908, 226–227).²⁸

²⁵ Букурешким мировним уговором, потписаним 28. маја 1812. године, завршен је руско-османски рат (1806–1812). Осмом тачком мировног уговора била је предвиђена аутономија за српске устанике. Срби су добили амнестију због учешћа у рату, право да брину о унутрашњој управи земље и право да сакупљају порез. Сва новоподигнута утврђења требало је порушити, а османска војска би се вратила у градове Београдског пашалука. Према уговору, Порта је била обавезна да се о свему договори са Србима. Срби нису пристали да изгубе фактичку независност, коју су тада уживали, одлучили су да бране своју државу и стечену слободу, али су томе поклекли у јесен 1813. године (опширније: Ljušić 2005, 369–430).

²⁶ Данашња Смедеревска Паланка.

²⁷ Термин *татарин* у овом раду није етник, него означава поштанског курира.

²⁸ AS, ZMP, 137.

Успостављање двовлашћа

Марашли Али-паша је стигао са војском пред Београд 22. октобра 1815. године.²⁹ После три дана ушао је у београдску варош и настанио се у кући Хаџи-Рицала, унука чувеног дахије Мехмед-аге Фочића. Стигавши у Београд, Марашлија је са нестрпљењем очекивао долазак кнеза Милоша Обреновића, коме није било свеједно да уђе у варош због што се Сулејман-паша Скопљак још увек налазио у београдској тврђави. Оклевање кнеза Милоша онеспокојило је Марашлију, а гласови београдских Турака да се српски кнез спрема да опседне град додатно су га узнемирили. „Камо Милош? Мене превари Милош!“, говорио је узнемирени и уплашени паша српским народним старешинама. Они су га уверевали да ће кнез Милош доћи, само док среди народне послове. Коначно, почетком новембра, српски кнез је стигао у Београд, а Турци су паши јавили радосну вест: „Мужде! Мужде! Ђелди Милош! Машалла!“³⁰ (Karadžić 1828, 127–129; Milutinović 1837, 379–383).

Увече је српски кнез био примљен у аудијенцију. После уобичајених поздрава и послужења, Марашли Али-паша је три пута питао кнеза Милоша Обреновића: „Јесте ли цару покорни?“, а српски кнез му је сва три пута одговорио: „Јесмо“. Задовољан одговором, Марашлија је рекао српском кнезу да му је стигао султанов ферман да се повуче из Београда, а да ће у Београд доћи нови мухафиз. „Јок честити везиру, ако ти пођеш између нас, и ми ћемо сви ићи из ове земље“, одговорио му је кнез Милош. Након тога почео је да набраја све зулуме Сулејман-паше Скопљака, нагласивши да се српски народ налази још у збегу и да се неће вратити својим кућама, све док Скопљак не оде из Београда, а у Београду остане само Марашлија. Говор српског кнеза био је по вољи Марашли Али-паши, те је паша са задовољством обећао да ће поводом овога писати султану, додавши да је он уверен да ће султан испунити вољу српског народа (Karadžić 1828, 129–131; Milutinović 1837, 384–391; Milićević 1893, 12–13).

После овог сусрета Марашли Али-паша и кнез Милош су се даље договарали, све до 6. новембра 1815. године, када је дефинитивно утврђен мир и постигнут усмени споразум између њих двојице. Београдским усменим споразумом завршен је Други српски устанак, односно ратни период Српске револуције (1804–1815),³¹ а у Београдском пашалуку је уведено двовлашће. Договорено је да се, поред османске власти, успоставе и српски органи власти – Народна канцеларија, као највише судско и административно тело, оборкнезови нахија, кнежински кнезови, кнезови који ће бити додељени муселимима³² и бити присутни приликом суђења Србима, сеоски кметови.

²⁹ *Novine Serbske iz carstvujuščeg grada Vijene*, 19/31. oktobar 1815.

³⁰ Муштулук! Муштулук! Дошао је Милош! Машала! (тур. *Müjde! Müjde! Miloş geldi! Maşallah!*).

³¹ Други српски устанак је међаш који дели Српску револуцију (1804–1835) на два периода: ратни (1804–1815) и мирнодопски (1815–1835) (опширније: Ljušić 1992).

³² Муселим (*müsellim*), представник извршне власти, подређен везиру који га и именује.

Србима је препуштено прикупљање пореза. Спахије³³ је требало да узимају своје приходе са поседа строго по бератима,³⁴ тј. колико им је прописано. На челу српске управе налазио се кнез Милош, а важна институција поред њега била је Народна скупштина, која се састајала два пута годишње, ради разрезивања и сакупљања пореза (Gavrilović 1908, 241–242; Ljušić 2008, 82–83).

У међувремену, Сулејман-паша Скопљак је напустио Београд,³⁵ а Марашли Али-паша је свечано ушао у град. Приликом пашиног свечаног уласка, кнез Милош је заклао неколико овнова као курбан – жртву.³⁶ Након тога паша је распустио румелијску војску, коју су Срби испратили до јужне границе Београдског пашалука (Milićević 1893, 13). Султановим ферманом од 22. новембра 1815. године Марашли Али-паша је потврђен у звању румелијског валије и именован за београдског мухафиза и мутесарифа Смедеревског санџака (Džambazovski 1955, 74–75). Вест је стигла у Београд 3. децембра, а ферман је сутрадан свечано прочитан уз пуцњаву топова са београдске тврђаве. Марашлијин тријумф био је потпун, а честитке су стизале са свих страна.³⁷ Паша је добио похвале и од султана Махмуда II, који му је послао на дар кафтан (*kaftan*), почасни царски огртач, и мач украшен драгуљима (Muvekkit 1999, 821–822).

Усмени споразум Марашли Али-паше и српског кнеза био је легализован током зиме 1815/16. године, када је Висока Порта издала Србима осам фермана. Ферманима су били прописани највећи уступци које је тада Османско царство било спремно да пружи Србима. Цизија је одређена по најнижој стопи од 3 гроша,³⁸ а спахијама је наређено да убирају своје приходе строго по бератима. Предвиђено је да се порез наплаћује у две рате

³³ Спахије (*sipâhî*), коњаници, добијали су за војну службу веће или мање приходе са поседа, тј. тимаре (*timar*) и зеамете (*zeâmet*).

³⁴ Берат (*berat*), указ о именовану, исправа, диплома.

³⁵ Сулејман-паша Скопљак је кренуо на своје опредељење у Солун, али је у Цариграду одлучено да се место солунског мутесарифа додели Хуршид Ахмед-паши, док је Скопљак постављен за валију Босанског ејалета (*Österreichischer Beobachter*, 3. Jänner 1816; Mijatović 1903, 8; Muvekkit 1999, 821, 823).

³⁶ ASANU, IZ, 638; *Novine Serbske iz carstvujušćeg grada Vijene*, 1/13. novembar 1815.

³⁷ BOA, NAT, 1130/45046; *Novine Serbske iz carstvujušćeg grada Vijene*, 4/16. decembar 1815; *Novine Serbske iz carstvujušćeg grada Vijene*, 22. decembar 1815 / 3. januar 1816; *Österreichischer Beobachter*, 3. Jänner 1816. М. Суреја погрешно наводи да је Марашли Али-паша постао београдски мухафиз тек 1816. године (1996, 277).

³⁸ Цизија (*cizye*), харач (*haraç*) или главарина (*baş vergisi*) био је лични порез који су плаћали сви за рад способни немуслиманци, који су имали одговарајућу имовину која им је доносила приходе. У зависности од имовног стања постојале су три категорије платезника: ниска (*edna*), средња (*evsat*) и висока (*ala*). У периоду од 1804. до 1815. најнижа категорија је плаћала 3, средња 6, а највиша 12 гроша. У наредним годинама цизија се повећавала, тако да је 1832. године најнижа категорија плаћала 15, средња 30, а највиша 60 гроша. У Београдском пашалуку није долазило до промене, тј. наплаћивана је по 3 гроша, све до 1833. године (Hadžibegić 1966, 1–3, 110–116; Gavrilović 1909, 382–387).

(Ђурђевданско и Митровданско полугодиште). Османски гарнизони могли су само да бораве у тврђавама, а из посаде тврђава искључују се јаничарске породице, које су до тада чувале утврђења. Дозвољено је постојање српских органа власти. Одређена је висина царине, а српским трговцима дата је слобода трговине у Османском царству. Србима је дата амнестија због побуне против султана (Gavrilović 1908, 249–250; Ljušić 1986, 4).³⁹

Марашли Али-паша је након званичног преузимања власти у договору са српским кнезом поставио муселиме као представнике извршне власти у свих дванаест нахија Београдског пашалука. Својом бујурулдијом паша је објавио народу да је у Београдском пашалуку успостављен мир. Након тога уследило је постављање српских органа власти по селима, кнежинама и нахијама. Двадесет и четвртог новембра кнез Милош је кренуо у обилазак свих нахија „да мир и слатку тишину међ народ уведе и утврди“. Том приликом, српски кнез је поставио нахијске старешине где је било потребно (Petrović 1884, 135–139).⁴⁰

Приходи

У складу са бујурулдијом Марашли Али-паше, у Београду су се окупиле српске народне старешине на челу са кнезом Милошем Обреновићем. У договору са хеџајом Ахмед Решид-ефендијом, 29. децембра 1815. године одређен је буџет расхода за Митровданско полугодиште у износу од 675.964,11 гроша (Elezović 1930). Од укупне суме расхода, чак 432.772 гроша је било предвиђено за издржавање и трошкове Марашли Али-паше, као београдског мухафиза и мутесарифа Смедеревског санџака. Сума новца која је издвајана за београдског мухафиза није увек била иста. За Ђурђевданско полугодиште 1820. било је одређено 321.500, а 1821. године 325.750 гроша (Petrović 1897, 495–496). Паши није увек исплаћивано све у готовом новцу, него и у натури. Тако је 1820. године било одређено да Пожешка нахија преда 1.200 ока масла за потребе београдског мухафиза.⁴¹ Поред наведеног, београдском мухафизу је издавана и одређена количина дрва за огрев и сена за коње, а што је било намењено београдском гарнизону.⁴²

Од укупне суме новца која је предавана београдском паши, део је одлазио на плате члановима његове свите (*kapı halkı*). Хеџаја је најчешће примао 10.000, хазнадар (благајник) од 5.000 до 7.500, харем-хеџаја 5.000, ћурџибаша 5.000, диван-ефендија (секретар везирове канцеларије) 2.500, мухурдар-ефендија (чувар печата) 1.000, везирови писари 1.000 или 1.500

³⁹ AS, Kneževa kancelarija (= KK), XXX, 150; ZMP, 672; ASANU, IZ, 534; *Novine Serbske iz carstvujušćeg grada Vijene*, 24. mart / 5. april 1816.

⁴⁰ AS, ZMP, 2437, 5535; ASANU, IZ, 640, 641.

⁴¹ AS, ZMP, 2617, 2705, 6427; ASANU, IZ, 981. Ока је мера за тежину чија вредност износи 1.282 kg.

⁴² AS, ZMP, 6350, 6386, 6397, 6399; Narodna kancelarija (= NK), 71.

гроша. Повремено је на полугодишњем нивоу издвајана сума од 6.000 или 5.000 гроша намењена капућехаји (*kapı kethüda*), везировом заступнику у Цариграду (Petrović 1898, 30–124). Дужност ћехаје најдуже је обављао Ахмед Решид-ефендија. После његове смрти, 1820. године, нови ћехаја је постао Исмаил-ефендија (Marinković 2009, passim).⁴³ Хаџи Хусејин-ефендија био је везиров капућехаја до краја 1817. године, а после њега Неџиб-ефендија.⁴⁴

Поред Марашли Али-паше и његове свите, српски народ је издржавао и 12 пашиних муселима. Од 1820. године утврђена је стална сума новца која се издавала муселимима на име њихове плате – ајлук (*aylık*). Једанаест муселима је примало од тада на полугодишњем нивоу 6.000 гроша, док је једино грочански муселим добијао 5.000 гроша, као и раније. Муселимима се давала и одређена количина дрва за огрев и сена за коње. Осим издржавања мухафиза, његове свите и муселима, народ је издржавао и судије шеријатског суда – кадије (*kadi*), те имао бројне пореске обавезе према султану, спахијама и сопственој администрацији (Petrović 1898, 30–128; Ljušić 1986, 66–72).

Порез који је прикупљан за издржавање београдског мухафиза и његове администрације звао се *имдади хазарије* (*imdâd-ı hazariyye*) и представљао је тзв. „мирнодопску помоћ“ османској провинцијској управи. Имдади хазарије је уствари представљао део фискалног система у османским провинцијама, који је у српским изворима познат као „вилајетски намет“ (*masarif-i vilayet*). Као мухафиз Београда, Марашли Али-паша је званично издавао бујурулдију којом је наређивао да се разреже и прикупи порез, пошто се претходно његови службеници договоре са представницима српске власти око висине пореза. Паши је порез предаван у више рата.⁴⁵ Када су му крајем 1818. године *татари*, тј. поштански курири, донели вест из Цариграда да му Порта не може послати 250.000 гроша које је очекивао, разочарани паша је рекао Ђорђу Поповићу Ћелешу, чиновнику Народне канцеларије: „Ја данас на Милошевом образу стојим, зато гледај како може да ми кнез једно 20 хиљада гроша пошаље, јер паре једне за трошак немам“. Од тада, паша је често тражио да му се новац исплаћује унапред, а приликом предаје новца увек је био расположен.⁴⁶ Београдски мухафиз је уз то држао у закуп сва државна добра, те је и од тога имао приходе. До 1818. године убирао је у име султана цизују, а од тада цизују је узео у закуп српски кнез (Elezović 1936, 54–56, 149–152, 640, 748–749).

Поред принадлежности које су му припадале у Смедеревском санцаку, паша је до 1818. године уживао и приходе као румелијски валија, а у периоду

⁴³ AS, ZMP, 149, 523, 525, 532, 714; ASANU, IZ, 797.

⁴⁴ AS, KK, XXIX, 562; ZMP, 135, 730, 3041. Глиша Елезовић је објавио неколико писама која је Хаџи Хусејин упутио Марашли Али-паши, али му није било јасно о коме је реч (1936, 255, 259–260, 637).

⁴⁵ AS, ZMP, 849, 2774, 6346; KK, II, 33, 36; ASANU, IZ, 949, 950, 962, 963, 985, 998.

⁴⁶ AS, KK, II, 20, 48, 49, 130, 143, 152; ZMP, 762.

од 1818. до 1819. као валија Дијарбекира (*Diyarbakir valisi*).⁴⁷ Пошто је 1819. године изгубио положај дијарбекирског валије, султан му је дао да ужива приходе од муката⁴⁸ Ловеч, Шумла и Разград у износу од 30.000 гроша. Том приликом добио је од султана 50.000 гроша на поклон и уверење да неће „милости царске лишен бити“. Од тог тренутка Марашлија је остао само мухафиз Београда и мутесариф Смедеревског санцака. Смањење прихода које је до тада уживао тешко му је пало, али то није хтео да призна, већ је говорио да га султан уважава и да ће му заувек бити захвалан што је мирним путем окончао српску побуну. Једино га је увесељавало султаново обећање да ће му послати 1.600 кеса новца, тј. 800.000 гроша, које никада није ни добио.⁴⁹

Паша и кнез

Прве године управе Марашли Али-паше у Београдском пашалуку протекле су у добрим односима са српским кнезом Милошем Обреновићем. Марашлија га је звао сином, ишли су заједно у шетњу и на излете, и често један другог даровали (Karadžić 1828, 143). Јавно су говорили са уважавањем један о другом. Тако је београдски паша истицао како се он и српски кнез муче за добробит народа, а Ђорђе Поповић Ђелеш је уверавао пашу о кнез Милошевој привржености: „Кад Милош куд год ходи, све за тебе Бога моли, и на сваком месту оцем својим назива те“.⁵⁰ Паша је често излазио у сусрет српском кнезу приликом постављања и смењивања муселима у нахијама Београдског пашалука, нарочито од 1819. године, када су његови приходи сведени само на принадлежности које су му припадале као београдском мухафизу и мутесарифу Смедеревског санцака.⁵¹ Интересантно је навести да је и Марашлија био неписмен, као и српски кнез, али то му није сметало да буде способан и вешт провинцијски управник (Rašid-bej 2010, 68).

Кнез Милош је искористио добре односе са београдским мухафизом, који је све више постајао финансијски зависан од њега, како би учврстио свој положај и проширио надлежности српских власти у Београдском пашалуку. Српски кнез је најпре на Народној скупштини у Београду 31. децембра 1815. године проглашен за „верховног кнеза и предводитеља народа српског“ (Retović 1897, 116–117), а затим се ослободио главних политичких противника. На основу оптужбе српског кнеза и на његово инсистирање, Марашли Али-паша је био принуђен 1816. године да изда наредбу да се задаве Петар Николајевић Молер, надзиратељ Народне канцеларије, и Радич Петровић,

⁴⁷ Марашли Али-паша је управљао Дијарбекиром посредством муселима, који је био његов заступник. *Österreichischer Beobachter*, 13. Februar 1817; *Österreichischer Beobachter*, 28. November 1818.

⁴⁸ Муката (*mukata*), привремени закуп, у овом случају право на прикупљање одређених пореза.

⁴⁹ AS, KK, II, 135, 137, 141.

⁵⁰ AS, KK, II, 8, 36.

⁵¹ AS, ZMP, 157, 165; KK, II, 87, 106, 127, 143, 150, 159, 160, 177, 178.

војвода из Првог српског устанка. Мелентије Никшић, ужичко-ваљевски митрополит, убијен је исте године по кнежевом налогу. Када су се 1817. године побунили против кнеза Милоша кнез Сима Марковић и капетан Драгић Горуновић, обојица су предати паши, који је 21. марта наредио да се посеку. Кнез Милош се побринуо да лиши живота њихове „саучеснике“ – војводу Павла Цукића и попа Саву (Stojanović 1903, 356–357, 358; Gavrilović 1908, 308–321, 337–339). Исте године, 25. јула, по кнежевом наређењу, убијен је Ђорђе Петровић Карађорђе, вожд Првог српског устанка. Када је кнез Милош саопштио Марашли Али-паши своју одлуку, паша га је подржао, подсетио га на верност султану и запретио му војном одмаздом, ако се вожд не убије. Два дана након убиства, Карађорђева глава је предата београдском паши. Задовољни паша послао је почетком августа главу српског војводе у Цариград. (Milićević 1893, 15; Elezović 1935; Gavrilović 1908, 346–363; Ljušić 2005, 462–471). Српски кнез се, према својим речима, никада није показао због убиства, већ је искористио ситуацију да ојача свој положај (Milićević 1893, 15). Народна скупштина, која се састала у Београду 18. новембра исте године, прогласила га је, по његовој вољи, за наследног кнеза (Novaković 1898, 154–156).

Аустријски цар Франц I (1792–1835) и његова супруга Каролина Августа од Баварске током јесени 1817. године налазили су се на пропутовању кроз своју земљу. Вест о путу цара и царице и писмо варадинског генерала Марашли Али-паши да би цар волео да се сретне са њим када буде био у Земуну, обрадовали су пашу, који је почео да се припрема за тај сусрет.⁵² Седамнаестог октобра цар и царица су стигли у Земун, где су сутрадан примили у аудијенцију београдског пашу. Паша је кренуо из Београда у 10 часова ујутру, а његов полазак огласила је топовска паљба са београдске тврђаве. Истовремено огласили су се топови и са земунске стране. Марашлија је прешао у Земун са многобројном свитом. Тамо их је дочекао један ескадрон коњаника и отпратио их до шатора који су за њих били постављени.⁵³ У Марашлијиној пратњи тада су били и Абдурахман-ефендија, београдски кадија, Халид-бег, алај-бег Смедеревског санџака, Арслан-бег, пашин посинак, Мустафа-бег и Изет-бег, пашини зетови, кнез Милош Обреновић, Вујица Вулићевић, смедеревски обор-кнез, Агатангел, београдски митрополит и Мелентије, нишки митрополит.⁵⁴

Аудијенција је уприличена у 13 часова. Приликом уласка у шатор Марашли Али-паша је затекао цара да стоји, док је царица седела на престолу. Мислећи да цар стоји из поштовања према њему, Марашлија му је руком дао знак да седне, истовремено рекавши му посредством тумача да се не устручава. Када се цар на то насмешио и одговорио му да више воли да остане на ногама, београдски паша, видевши да није припремљено место за њега, одговорио је да ће онда и он стајати. Паша је поклатио цару Францу три

⁵² AS, KK, II, 14, 17, 19, 20, 21; *Novine Srbske*, 15/27. septembar 1817.

⁵³ *Novine Srbske*, 13/25. oktobar 1817.

⁵⁴ *Novine Srbske*, 24. oktobar / 5. novembar 1817; *Lemberger Zeitung*, 17. November 1817.

арапска коња, а царици персијске шалове, хаљине и мирисе. Поред тога, предао им је поклоне од султана. Цар је богато узвратио, дарујући, између осталог, паши три прстена да их преда најдостојнијим лицима из своје пратње. Паша је први прстен даровао кнезу Милошу, уверавајући цара да га он заиста заслужује. Цар и царица су са одобравањем и осмехом на лицу пропратили овај пашин гест (Kunibert 1988, 156–157; Dobrašinović 1987, 517).⁵⁵ После аудијенције уприличен је маневар османских коњаника са копљима, а након тога опроштајна аудијенција од 15 минута. Паша се након тога вратио назад, испраћен из Земуна пуцњавом топова.⁵⁶

Држање Марашли Али-паше према српском кнезу било је у складу са политиком Високе Порте, која је на сваки начин хтела да спречи уплитање Русије у решавање српског питања на основу VIII тачке Букурешког мировног уговора. Када је 28. новембра 1816. године Григориј Александрович Строганов, руски посланик у Цариграду, тражио, између осталог, да се изврши одредба Букурешког мировног уговора која се односи на Србију, одговорено му је да у Србији влада мир и да је народ задовољан османском управом. Пошто је руски посланик поднео неколико нота поводом решавања српског питања, Порта је тражила начине да омете његов даљи рад. Марашли Али-паша је добио наређење да издејствује од кнеза Милоша и српског народа писмену изјаву у којој ће навести да су задовољни османском управом. Српски кнез је непромишљено изашао у сусрет београдском паши, те је адреса захвалности била састављена 2. јула 1817. године. У свечаном акту било је посебно наглашено да српски народ од доласка Марашли Али-паше живи мирно и слободно, те да народ жели увек да има само таквог управника (Jakšić 1933, 257–262; Petrović 1884, 179–181). Султан је искористио адресу захвалности и показао је Строганову који је био изненађен. „Ја, вели, мислим, од како је Марашли Али-паша онде, да никога глава заболела није“, говорио му је султан, додавши да слободно пита кнеза Милоша да ли је тако.⁵⁷ У оваквим околностима је Марашли Али-паша представио српског кнеза аустријском цару у Земуну и прихватио без проблема скупштинску адресу о наследном кнежевском достојанству. Међутим, повлађивањем српском кнезу паша је нарушавао свој ауторитет, тј. надлежности мухафиза Београда почеле су постепено да се умањују. На то је утицала и чињеница да су паша и његова администрација постајали све више финансијски зависни од српског кнеза, који је искористио ситуацију и повећавао надлежности српских власти на њихову штету. Важно је нагласити да су у Милошеву корист радила два пашина блиска сарадника родом из Кајсерија, хазнадар Мехмед-ага и ћурчибаша Јордан Хаџи Ђорђевић, који су за то били богато награђени. Због

⁵⁵ *Österreichischer Beobachter*, 26. октобар 1817; *Wiener Zeitung*, 27. октобар 1817; AS, ZMP, 2571.

⁵⁶ *Novine Srbske*, 13/25. октобар 1817.

⁵⁷ AS, KK, II, 10.

тога су њих двојица после Марашлијине смрти 1821. године, по налогу из Цариграда, били прогнани, хазнадар у Алепо, а ћурчибаша у Адану.⁵⁸

Неповерење

Почетком 1819. године Марашлија је уверавао Ђорђа Поповића Ђелеша да је посредством свог капућехаје у Цариграду тражио од Порте да кнеза Милоша Обреновића „ферманом једним коца-кнезом наменује“.⁵⁹ Месеци су пролазили, али ферман није стизао. Паша се правдао да је он писао поводом фермана у Цариград, али да није у могућности да натера Порту да испуни његову жељу. Како би избегао даљи разговор о ферману, паша је скренуо тему на своје заслуге, истичући да је он својим примером показао будућим пашама како да се владају у Србији.⁶⁰ Уместо очекиваног фермана, Порта је издала Србима ферман са незнатним уступцима. Циљ је био да се од Срба издејствује нова изјава захвалности, како би се осујетио даљи рад руске дипломатије. Ферман је донео у Београд 27. августа 1820. године портин комесар Мехмед Есад-ефендија. Српски кнез је одбио да се састане са њим у Београду, па је до сусрета дошло у Топчидеру. Када је 7. септембра ферман свечано прочитан, комесар је затражио од српског кнеза и српских народних старешина да потпишу већ припремљену изјаву захвалности, у којој се Срби захваљују султану на послатом ферману и обавезују се да ништа више неће тражити од Високе Порте. Српски кнез, већ раније обавештен од Строганова о намерама Порте, одговорио му је да не може прихватити ферман и затражио је од њега да саслуша народну молбу. Портин комесар није пристао и одмах се вратио у град. Из Београда је отишао тек 19. октобра, незадовољан поступком кнеза Милоша (Gavrilović 1908, 482–494, 516; Börekçi 2001, 150–153).

Уочи читања фермана пореметили су се односи кнеза Милоша Обреновића и Марашли Али-паше. Српски кнез и београдски мухафиз почели су да подозревају један на другог. Извештен од остружничког спахије Мустафа-бега да је у Београду против њега припремљена завера иза које стоји београдски паша, српски кнез није хтео никако да пристане да се ферман прочита у Београду, те је зато прочитан у Топчидеру. Ради предострожности, српски кнез је кренуо са преко 2.000 наоружних људи. Када је Марашлија чуо колико људи кнез Милош води са собом, није му било свеједно, те му је писао да „не мучи толике људе“. Кнез Милош му је одговорио да нема потребе да се толико брине: „Сви ови људи иду од своје драге воље. Ја нисам никога позвао, нити кога натерао. Не могу им ни заповедити да се врате“ (Petrović 1882, 136–139; Ljušić 1997, 85; Milićević 2014, 86).

Обострано неповерење било је продубљено одбијањем српског кнеза да прихвати ферман. Ширили су се разни гласови о томе како је кнез Милош

⁵⁸ ВОА, НАТ, 1126/45023.

⁵⁹ АС, КК, II, 88, 104.

⁶⁰ АС, КК, II, 112.

сазнао за Марашлијину намеру да га убије, те му је због тога поручивао да му није ово Кајсерија „да нас једног по једног сече“. Када је чуо за ово, паша је рекао да Срби могу слободно да пишу султану да га премести, ако им смета, а кнез Милош му је поручио да се лично обрати султану поводом тога.⁶¹ Премештај није уследио, а Марашли Али-паша је 1821. године по шести пут ипка-ферманом (*ibka fermani*) потврђен за београдског мухафиза и мутесарифа Смедеревског санџака.⁶² Са друге стране, управо је те године завршено формирање нахијских магистрата, српских судских установа, чиме су смањене надлежности муселима, па самим тим и београдског мухафиза (Gavrilović 1909, 308–311).

Последњи дани

У јесен 1820. године забележено је више турских изгреда у Београду и Шапцу, што ранијих година није било уобичајено. Немири су почели након одбијања српског кнеза да прими царски ферман од Мехмед Есад-ефендије, а додатно су били подстакнути избијањем Грчке револуције у пролеће 1821. године. Талас насиља који се сручио на хришћанске поданике Османског царства осетио се и у Београдском пашалуку. Јавне претње београдских Турака изазвале су панику међу Србима, који су почели да беже из града и склањају своје непокретности у оближња села и у Аустрију. Нешто раније, у Нишу је почела да се прикупља османска војска, што је изазвало додатно неспокојство. У оваквим околностима српски кнез је умиривао народ и уверавао Порту да Срби желе да одрже мир, али да Турци раде на сваки начин да изазову немире. Позвао је београдског пашу да сачувају народ који је „цару веран“, истовремено дајући наређење да се народ припреми за отпор, зато што није био сигуран како ће се догађаји одвијати.⁶³

Марашли Али-паша је током летњих месеци 1821. године преживљавао последње дане. Снага га је напуштала, почео је постепено да копни, а крај је уследио у ноћи између 2. и 3. септембра 1821. године.⁶⁴ Био је први мухафиз Београда у XIX веку који је преминуо на дужности природном смрћу. Бартоломео Куниберт наводи да је преминуо у 70. години живота (1988, 157). До краја живота истицао је своје заслуге за „умирење Србије“,

⁶¹ AS, KK, II, 205.

⁶² Сваке године, у време Рамазанског бајрама, сви провинцијски управници у Османском царству су потврђивани или смењивани са својих положаја. Том приликом је објављиван тевцихат (*tevcihat*), указ Високе Порте о постављању и распореду провинцијских намесника и других цивилних и војних достојанственика (Uzunçarşılı 1988, 150–157). У периоду после 1815, Марашли Али-паша је сваке године потврђиван за београдског мухафиза и мутесарифа Смедеревског санџака, први пут 1816. а последњи пут 1821. *Österreichischer Beobachter*, 13. Februar 1817; *Österreichischer Beobachter*, 28. November 1818; *Österreichischer Beobachter*, 30. December 1819; AS, KK, II, 149; ASANU, IZ, 975, 1012.

⁶³ AS, ZMP, 1194, 1214, 1220, 1229, 1233, 1238, 2995, 3003, 3022; NK, 93; ASANU, IZ, 997, 955, 1001, 1006.

⁶⁴ BOA, NAT, 753/35563.

додајући да му то султан никада неће заборавити.⁶⁵ Српски хроничари и мемоаристи наводе да су му Турци због његове лукавости дали надимак Дубараци, тј. превртљиви. У Београдском пашалуку се препричавало да је Марашлија на превару угушио многе буне, а и сам он се јавно хвалио „да је негде у Азији, некаке Турке узео на веру, па ји после све, једнога по једнога, исекао“ (Karadžić 1828, 134; Kunibert 1988, 119; Ljušić 1997, 88). Поменути случај се догодио у периоду између 1809. и 1814. године, када је Марашлија био мутесариф Кајсерија.⁶⁶

Бартоломео Куниберт нам је оставио опис изгледа Марашли Али-паше: „Марашлија беше стасит, изгледа пунога блакости и врло нежне боје лице; брада му беше врло дугачка и врло бела; очи црне и живе, нарави је био веселе; волео је весела за столом“ (1988, 157). Михаило Гавриловић га је описао као човека који је волео раскошан живот, окружен великим харемом и својим „љубимцима“ мушког пола (1908, 262).

Закључак

Марашли Али-паша (око 1750 – 3. септембар 1821) је током своје каријере био мухафиз Текирдага, мухафиз Исмаила и мутесариф Чорумског санџака (1803–1808), мухафиз Канеје и Ретимна на Криту (1808–1809), мутесариф санџака Кајсери (1809–1814), румелијски валија (1814–1818) и валија Дијарбекира (1818–1819), којим је у његово име управљао муселим. Врхунац у каријери је достигао 1815. године. Као вешт преговарач успео је да изигра босанског валију Хуршид Ахмед-пашу, приволи српске устанике да моле Високу Порту да га именује за београдског мухафиза и мутесарифа Смедеревског санџака, што је желео још од 1814. године, и склопи мир са кнезом Милошем Обреновићем. Од тренутка када је именован за београдског мухафиза (22. новембар 1815), па све до смрти, шест пута је потврђиван ипкаферманом на ту дужност. Београдски мухафиз био је непуних шест година, што је била дужност коју је најдуже обављао у својој каријери.

Остваривши своје намере, паша се показивао благонаклон према Србима и српском кнезу, како због својих интереса, тако и због инструкција из Цариграда, а све у циљу да се спречи мешање Русије у решавање српског питања. Повлађивањем српском кнезу нарушавао је свој ауторитет, чега је и те како био свестан. Тек крајем лета 1820. године, када су Срби, по савету Русије, одбили султанов ферман, и београдски мухафиз и Порта су схватили погрешност своје политике. Након тога, односи између мухафиза Београда и кнеза Милоша били су поремећени, уследило је обострано подозрење. Марашли Али-паша, од кога је у одређеној мери зависила судбина српских устаника 1815. године, схватио је 1820. године да је изигран од устаничког вође Милоша Обреновића. С тим сазнањем је отишао у гроб.

⁶⁵ AS, KK, II, 10, 48, 112, 137.

⁶⁶ AS, KK, II, 205.

Необјављени извори

AS. Arhiv Srbije

KK. Kneževa kancelarija
ZMP. Zbirka Mite Petrovića
NK. Narodna kancelarija

ASANU. Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti

IZ. Istorijska zbirka
BOA. Başbakanlığı Osmanlı Arşivi
AE.SSLIII. Ali Emiri, Sultan Selim III
C.AS. Cevdet Askeriye
C.DH. Cevdet Dahiliye
HAT. Hattı-ı Hümâyün

Штампа

Lemberger Zeitung, (1817), Lavov

Le Moniteur Universel (1815), Pariz

Novine Srbske iz carstvujušćeg grada Vijene (1815) / *Novine Srbske* (1816–1817),
Beč

Österreichischer Beobachter (1812, 1816–1819), Beč

Wiener Zeitung (1817), Beč

Објављени извори

Vukićević, Milenko, prir. 1900. „Pisma iz prvog i drugog ustanka“. *Spomenik Srpske kraljevske akademije XXXVII* (drugi razred 33): 129–164.

Dobrašinović, Golub i saradnici, prir. 1987. *Vuk Stefanović Karadžić, Prepiska I (1811–1821)*. Beograd: Prosveta.

Elezović, Gliša, prir. 1930. „Prvi budžet Srbije posle Takovskog ustanka“. *Politika*, 30. jul.

Elezović, Gliša, prir. 1930a. „Katil-ferman sultana Mahmuda II“. *Politika*, 17. avgust.

Elezović, Gliša, prir. 1935. „Dva značajna dokumenta. Ko je izdao naređenje da se pogubi Karađorđe? Dva turska dokumenta sačuvana u Narodnoj biblioteci“. *Politika*, 25. decembar.

Elezović, Gliša, prir. 1936. „Turski spomenici za istoriju Beograda i Srbije“. *Beogradske opštinske novine*, januar, februar, mart/april, avgust/septembar,

oktobar/novembar, decembar: 54–56, 149–153, 255–260, 637–640, 747–750, 886–889.

Karadžić, Vuk Stefanović. 1828. *Miloš Obrenović, knjaz Srbije, ili građa za srpsku istoriju našega vremena*. Budim: Štamparija Kraljevskog univerziteta Peštanskog.

Kudrjavceva, Elena P., Galina A. Kuznjecova, Radoš Ljušić, Katarina K. Mironova, Natalija I. Plotnikova, Viktorija M. Hevrolina & Nina I. Hitrova, prir. 1997. *Političke i kulturne odnose Rusije s jugoslavjanskim zemljama u prvoj trećini XIX veka. Dokumenti*. Moskva: Nauka.

Kunibert, Bartolomeo. 1988. *Srpski ustanak i prva vladavina Miloša Obrenovića 1804–1850, knjiga prva*. prev. Milenko Vesnić. Beograd: Prosveta.

Ljušić, Radoš, prir. 1997. *Sećanje Alekse Simića na knjaza Miloša*. Kragujevac, Gornji Milanovac: „Kalenić“, „Dečje novine“.

Marinković, Mirjana, prir. i prev. 2009. *Turci sa strane knezu Milošu, fond Knjažeske kancelarije, dokumenti na turskom jeziku Arhiva Srbije*. Beograd: Arhiv Srbije.

Mijatović, Čedomilj, prir. 1903. „Prilog za istoriju Srbije godine 1815-te“. *Spomenik Srpske kraljevske akademije XXXIX (drugi razred 35)*: 1–11.

Milićević, Milan Đ., prir. 1893. „Knez Miloš priča o sebi“. *Spomenik Srpske kraljevske akademije XXI*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srbije.

Milićević, Milan Đ., prir. 2014. *Knez Miloš u pričama*. Beograd: Utopija.

Muvekkit, Salih Sidki Hadžihuseinović. 1999. *Povijest Bosne 2*. Sarajevo: El Kalem.

Novaković, Stojan, prir. 1898. „Adrese Narodnih Skupština od 1817. i 1827. knezu Milošu“. *Spomenik Srpske kraljevske akademije XXXI (drugi razred 29)*: 153–163.

Petrović, Vukašin J. & Nikola J. Petrović, prir. 1882. *Građa za istoriju Kraljevine Srbije, vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića, knjiga prva, od 1815. do 1821*. Beograd: Državna štamparija.

Petrović, Vukašin J. & Nikola J. Petrović, prir. 1884. *Građa za istoriju Kraljevine Srbije, vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića, knjiga druga, od 1821. do 1823*. Beograd: Kraljevsko-srpska državna štamparija.

Petrović, Mita. 1897. *Finansije i ustanove obnovljene Srbije do 1842. po originalnim dokumentima, s jednim pogledom na raniji istorijski razvoj finansiskog uređenja u Srbiji, knjiga I, od dolaska Srba na Balkansko poluostrvo do 1842*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srbije.

Petrović, Mita. 1898. *Finansije i ustanove obnovljene Srbije do 1842. po originalnim dokumentima, knjiga II, Drugi ustanak, finansiranje i narodni prihodi do 1835*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srbije.

- Rašid-bej. 2010. *Istorija čudnovatih događaja u Beogradu i Srbiji*. Prev. Dimitrije S. Čohadžić. Beograd: Ariadna.
- Srećković, Panta, prir. 1892. „Marašli Ali-pašino pismo sultanu od 1815. god. i ferman Mehmeda III od 1587“. *Spomenik Srpske kraljevske akademije* XVII: 132–138.
- Srećković, Panta, prir. 1896. „Iz arhive Isidora Stojanovića“. *Spomenik Srpske kraljevske akademije* XXX: 1–24.
- Stojanović, Ljubomir, prir. 1903. *Stari srpski zapisi i natpisi, knjiga II*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srbije.
- Džambazovski, Panta, prir. 1955. *Turski dokumenti za makedonskata istorija III, 1809–1817*. Skopje: Institut za nacionalna istorija.
- Şânîzâde, Mehmed Atâullah Efendi. 2008. *Şânîzâde Târîhi (1223–1237 / 1808–1821) I*. Neşre Hazırlayan Ziya Yılmaz. İstanbul: Çamlıca.

Литература

- Aslantaş, Selim. 2007. *Osmanlıda Sırp İsyamları. 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Börekçi, Mehmet Çetin. 2001. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*. İstanbul: Kutup Yıldızı Yay.
- Gavrilović, Mihailo. 1908. *Miloš Obrenović, knjiga prva (1813–1820)*. Beograd: Nova štamparija „Davidović“.
- Gavrilović, Mihailo. 1909. *Miloš Obrenović, knjiga druga (1821–1826)*. Beograd: Nova štamparija „Davidović“.
- Georgieva, Gergana. 2009. „Dinamika na teritorialnato delenie na provincija Rumelija.“ *Istoričesko bedešce* 1–2: 10–62.
- Doğan, Mehmet. 2019. “Mehmet Emin Rauf Paşa (1780–1860)”. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Duran, Nurbanu. 2019. “Sırbistan Emareti Öncesi Belgrad: 1792–1830”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarihi Anabilim Dalı.
- Elezović, Gliša. 1930b. „Glavne turske vojskovođe iz našeg ustanka. Marašli Ali paša“. *Politika*, 24. avgust.
- Jakšić, Grgur, 1933. *Evropa i vaskrs Srbije (1804–1834)*. Beograd: Mirko Drobac.
- Kudrjavceva, Elena P. 2009. *Rossija i stanovljenje serbskoj gosudarstvennosti (1812–1856)*. Moskva: Kvadriga.
- Küçük, Cevdet. 1998. “Hurşid Ahmed Paşa”. *İslâm Ansiklopedisi* 18, 395–396. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

- Ljušić, Radoš. 1986. *Kneževina Srbija (1830–1839)*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Ljušić, Radoš. 1992. *Tumačenje Srpske revolucije u historiografiji 19. i 20. veka*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Ljušić, Radoš. 2005. *Vožd Karađorđe, biografija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ljušić, Radoš. 2008. *Srpska državnost 19. veka*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Marinković, Mirjana. 2004. „Ali-paša Marašli“. U *Srpski biografski rečnik 1, A–B*, gl. ur. Mladen Leskovac, Aleksandar Forišковиć & Čedomir Popov, 127–128. Novi Sad: Matica srpska.
- Milutinović, Sima Sarajlija. 1837. *Istorija Srbije od početka 1813^e do konca 1815^e godine*. Lajpcig: Bern Tauhnic Junior.
- Pavlović, Miroslav. 2017. *Smederevski sandžak 1739–1788, Vojno-administrativno uređenje*. Novi Sad: Matica srpska.
- Popović, Radomir J. 2008. „Marašli Ali-paša“. U *Enciklopedija srpskog naroda*, ur. Radoš Ljušić, 616. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rizaj, Skender. 1970. „Šta je predstavljao srpski ejalet, a šta beogradski muhafizluk“. *Vranjski glasnik* VI: 329–332.
- Schroeder, Paul W. 1994. *The Transformation of European Politics 1763–1848*. Oxford: Clarendon Press.
- Stojančević, Vladimir. 1990. *Miloš Obrenović i njegovo doba*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Süreyya, Mehmed. 1996. *Sicill-i Osmani I*. Yayına Hazırlayan Nuri Akbayar. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Tričković, Radmila. 1971. „Spisak muhafiza Beograda od 1690. do 1789“. *Istorijski časopis* XVIII: 297–328.
- Ćorović, Vladimir. 2001. „Marašli Ali-paša“. U *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, II knjiga, I–M, fototipsko izdanje*, ur. Stanoje Stanojević, 672. Novi Sad, Sremski Karlovci: Štamparija „Budućnost“, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Hadžibegić, Hamid. 1966. *Glavarina u Osmanskoj državi*. Sarajevo: Orijentalni institut.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. 1988. *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarihi Kurum Basımevi.
- Zens, Robert W. 2012. “In the Name of the Sultan: Hacı Mustafa Pasha of Belgrade and the Ottoman Provincial Rule in the Late 18th Century”. *International Journal of Middle East Studies* 44 (1): 129–146.

Примљено / Received: 29. 04. 2020.
Прихваћено / Accepted: 19. 11. 2020.